

УДК 35.078.33

Сердюкова Олена Євгенівна

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління, менеджменту та маркетингу
Східноукраїнський національний університет ім. В.Дала

Serdiukova Olena

Candidate of Sciences in Public Administration (PhD), Senior Lecturer of the
Department of Public Administration, Management and Marketing
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
ORCID: 0000-0002-2745-4040

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-6-10034

МЕХАНІЗМ КОМПЕНСАЦІЇ ЗБИТКІВ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

THE COMPENSATION MECHANISM FOR DAMAGES CAUSED BY RUSSIAN FEDERATION'S MILITARY AGGRESSION: PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE TEMPORARY OCCUPIED TERRITORIES

Анотація. Вступ. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України завдало українській державі колосальних збитків та сформувавши для її влади серйозні виклики в сфері визначення шляхів їх компенсації. Сьогодні забезпечення функціонування ефективного та справедливого механізму компенсації особам, які зазнали шкоди внаслідок військових дій, є основним завданням органів публічного управління як на державному, так і на місцевому рівнях. При цьому, чим раніше він почне функціонувати, тим менше буде соціальна напруженість у суспільстві. Особливо актуальною ця проблема є для осіб, які зазнали таких збитків внаслідок тимчасової окупації територій України.

Оцінка збитків є одним з основних етапів компенсаційного механізму. Він також є підґрунтям і для визначення загальної стратегії відновлення країни. Розуміння розміру завданих збитків дозволить визначити необхідні обсяги коштів для погашення збитків та створити реальну картину для пошуку джерел їх компенсації, включаючи міжнародних партнерів, що допомагають сьогодні Україні, а також за рахунок заморожених активів РФ. Вся ця інформація щодо завданої шкоди та результатів оцінки збитків повинна узагальнюватися, систематизуватися та зберігатися в єдиному захищеному носії інформації, яким сьогодні є державні інформаційні системи, що представляють собою специфічні бази даних з відповідною системою захисту.

Мета. Метою статті є визначення проблем реалізації механізму компенсації за завдані збитки юридичним та фізичним особам внаслідок військової агресії РФ та розроблення рекомендацій щодо їх вирішення.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти щодо обстеження зруйнованих та пошкоджених об'єктів нерухомого майна, оцінки збитків, державної реєстрації права власності на нерухоме майно, компенсації за зруйноване/пошкоджене майно внаслідок військової агресії РФ та його відновлення; 2) статистичні дані щодо шкоди, збитків та необхідних обсягів відновлення; 3) праці науковців, які стосуються оцінки завданих шкоди та збитків.

В процесі здійснення дослідження було використано наступні наукові методи: теоретичного узагальнення (для характеристики державних інформаційних систем, що є накопичувачами інформації про кількісні та якісні характеристики пошкодженого та знищеного майна, завдані збитки, результати обстеження та етапи відновлення); статистичні (для визначення структури та динаміки обсягів завданої шкоди за секторами суспільної діяльності та регіонами України); аналізу та синтезу, індукції та дедукції (при дослідженні проблем функціонування Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України та визначення шляхів їх вирішення); логічного узагальнення результатів (формулювання висновків).

Результати. У науковій статті проаналізовано динаміку обсягів шкоди, завданої внаслідок військової агресії РФ протягом 2022–2023 років за секторами суспільної діяльності та регіонами України. Вивчено нормативно-правову базу, що є підґрунтям для визначення шкоди та оцінки збитків, завданих країною-агресором. Визначено недосконалості Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України. З'ясовано основні проблеми, що виникають в процесі функціонування державних інформаційних систем, які впливають на результати проведення оцінки збитків на тимчасово окупованих територіях та реалізацію механізму компенсації, а також запропоновано шляхи їх вирішення. За результатами дослідження встановлено необхідність подальшого нормативно-правового врегулювання реалізації компенсаційного механізму в частині визначення розміру шкоди та оцінки збитків, завданих Україні внаслідок бойових дій, на тимчасово-окупованих територіях.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вдосконаленні механізму компенсації за пошкоджене/знищене майно, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях, та завдані збитки, з урахуванням виявлених проблем у функціонуванні відповідних державних інформаційних систем та зарубіжного досвіду компенсації збитків постраждалим внаслідок збройних конфліктів. Це дозволить належним чином побудувати механізм компенсації збитків, завданих внаслідок військових дій, на тимчасово окупованих територіях та уникнути соціальної напруги у суспільстві.

Ключові слова: збитки, шкода, обстеження, пошкоджене та знищене майно, реєстр, оцінка, тимчасово окупована територія, нормативно-правовий акт.

Summary. Introduction. The full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine caused colossal losses to the Ukrainian state and created serious challenges for its authorities in the field of determining the ways of their compensation. Today, ensuring the functioning of an effective and fair compensation mechanism for persons who suffered damage because of military action is the main task of the local authorities at both the state and local levels. Meanwhile, the sooner it starts functioning, the less social tension will be in society. This problem is especially relevant for persons who suffered such losses because of the temporary occupation of the territories of Ukraine.

Damage assessment is one of the compensation mechanism's main milestones. Also, it is the basis for determining the general strategy for the country's recovery. Understanding the damages' amount will allow us to determine the necessary amounts of funds to repay the damages and create an accurate picture for finding sources of their compensation, including international partners helping Ukraine today, as well as at the expense of the frozen assets of the Russian Federation. All this information about the damage caused and the results of damage assessment should be summarized, systematized, and stored in a single protected storage medium, which today are state information systems that are specific databases with an appropriate protection system.

Objective. The purpose of the article is to determine the problems of implementing the compensation mechanism for damages caused to legal entities and individuals because of the Russian Federation's military aggression and to develop recommendations for their solution.

Materials and methods. The research materials are: 1) normative legal acts regarding the inspection of destroyed and damaged real estate objects, damage assessment, state registration of ownership of the real estate, compensation for destroyed/damaged property because of the military aggression of the Russian Federation and its restoration; 2) statistical data on damage, losses and required amounts of reconstruction; 3) the works of scientists, regarding the damage and losses assessment.

During the research, the following scientific methods were used: theoretical generalization (to characterize state information systems, which are accumulators of information about the quantitative and qualitative characteristics of damaged and destroyed property, the damage caused, the results of the survey, and the stages of restoration); statistical (to determine the structure and dynamics of the amount of damage caused by sectors of public activity and regions of Ukraine); analysis and synthesis, induction and deduction (while investigating the problems of functioning of the Register of losses caused by the aggression of the Russian Federation against Ukraine and determining ways to solve them); logical generalization of results (formulation of conclusions).

Results. The scientific article delves into the dynamics of damage caused by the military aggression of the Russian Federation during 2022–2023, categorizing it by sectors of public activity and Ukraine's regions. The normative and legal framework, which forms the bedrock for determining and assessing the damage caused by the aggressor country, has been thoroughly examined. The article also highlights the imperfections in the Damages register, a direct result of the Russian Federation's aggression against Ukraine. The main problems that surface in the functioning of state information systems, which significantly impact damage assessment results in the temporarily occupied territories and the implementation of the compensation mechanism, are elucidated. The need for further regulatory and legal regulation in implementing the compensation mechanism, particularly in determining the amount of damage and assessing the damage caused to Ukraine due to military action in the temporarily occupied territories, is underscored.

Prospects. In further scientific research, it is proposed to focus attention on improving the compensation mechanism for damaged/destroyed property located in temporarily occupied territories and the damage caused, considering the identified problems in the functioning of the relevant state information systems and foreign experience in compensating victims of armed conflicts. This will allow the proper building of a compensation mechanism for damages caused by military action in the temporarily occupied territories and avoid social tension in society.

Key words: losses, damage, inspection, damaged and destroyed property, register, assessment, temporarily occupied territory, legal act.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України завдало українській державі колосальних збитків та сформувало для її влади серйозні виклики в сфері визначення шляхів їх компенсації. Сьогодні забезпечення функціонування ефективного та справедливого механізму компенсації особам, які зазнали шкоди внаслідок військових дій, є основним завданням органів публічного управління як на державному, так і на місцевому рівнях. При цьому, чим раніше він почне функціонувати, тим менше буде соціальна напруженість у суспільстві. Особливо актуальною ця проблема є для осіб, які зазнали таких збитків внаслідок тимчасової окупації територій України.

Оцінка збитків є одним з основних етапів компенсаційного механізму. Він також є підґрунтям і для визначення загальної стратегії відновлення країни. Розуміння розміру завданих збитків дозволить визначити необхідні обсяги коштів для погашення збитків та створити реальну картину для пошуку джерел їх компенсації, включаючи міжнародних партнерів, що допомагають сьогодні Україні, а також за рахунок заморожених активів РФ. Вся ця інформація щодо завданої шкоди та результатів оцінки збитків повинна узагальнюватися, систематизуватися та зберігатися в єдиному носії інформації, яким сьогодні є державні інформаційні системи, що представляють собою специфічні бази даних з надійною системою захисту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання оцінки економічних збитків, завданих Україні внаслідок війни, в різних сферах суспільної діяльності, є предметом досліджень багатьох українських вчених та дослідників, таких як В. Андреева [1], В. Дідоборд [4], В. Жук [5], Т. Кришталь [6], Р. Нейтер [7] та ін. Але в їх наукових працях переважно розглядалися питання методології проведення оцінки завданих збитків.

Вдосконаленню юридичних аспектів в сфері відшкодування (компенсації) шкоди та збитків, завданих військовою агресією РФ, присвячували свої наукові праці Валендюк О. [2], Вознюк А., Грига М. [3], Е. Писарева [9], Ю. Репіна [17] та ін. Проте ці дослідження стосувалися здебільшого теоретичних питань, що пов'язані функціонуванням правового механізму відновлення порушених прав юридичних та фізичних осіб, що зазнали шкоди від російського вторгнення та тлумачення основних дефініцій з юридичної точки зору.

Проблематика ж функціонування компенсаційного механізму завданих збитків через недосконалість його основних складових частин, якими є оціночний та правовий механізми, а також механізм інформаційного забезпечення, до якого відносяться державні бази даних, поки що докладно не досліджувались. Тому розвідки у напрямку визначення основних проблем функціонування механізму компенсації завданих збитків з урахуванням роботи державних

інформаційних систем, що пов'язані з даними стосовно пошкодженого та знищеного майна, а також фіксації пошкоджень, результатів оцінки завданих збитків та пошуку шляхів їх вирішення, зокрема в частині вдосконалення нормативно-правового регулювання, в умовах кризової ситуації, в т.ч. щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб, майно яких залишилось на тимчасово окупованих територіях, та стагнації бізнесу, що перемістився до більш безпечних регіонів, є сьогодні актуальними з точки зору позиціонування України як правової та демократичної держави.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення проблем реалізації механізму компенсації за завдані збитки юридичним та фізичним особам внаслідок військової агресії РФ та розроблення рекомендацій щодо їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За офіційними даними мапи руйнувань станом на 01.03.2024 через війну в Україні зруйновано чи пошкоджено 1893 школи, 748 лікарень, 23854,5 кілометрів доріг, 9627,453 мільйонів квадратних метрів житлової площі. Найбільших руйнувань зазнали територіальні громади Донецької, Луганської та Харківської областей, суттєвих ушкоджень — громади Київської та Чернігівської областей [10]. Проте, нажаль, це не остаточні цифри, і держава повинна постійно їх узагальнювати з метою розуміння повної картини збитків, необхідного обсягу коштів на відновлення постраждалих територій та можливого отримання репарацій з боку країни-агресора після закінчення бойових дій, що визначається міжнародним правом.

Відсутність ефективного механізму виплати відшкодування збитків та його джерел фінансування визначається українськими науковцями сьогодні основною проблемою в Україні [1].

За даними Світового банку станом на 31.12.2023 загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить 486 мільярдів доларів США впродовж наступного десятиліття. Загальні витрати для всіх секторів на розчищення залишків руйнувань і управління ними (і, за необхідності, на знесення) сягнули майже 11 мільярдів доларів США [8]. Проте, збитки, завдані країною-агресором, оцінюються не тільки обсягом пошкодженого та знищеного майна, вони включають в себе інші категорії, що необхідно оцінювати, для отримання уявлення про розміри катастрофи, в якій опинилася Україна внаслідок порушення її територіальної цілісності через вторгнення РФ та розуміння масштабів відновлення країни.

Динаміку обсягів шкоди найбільш постраждалих від збройної агресії Російської Федерації секторів економіки України за період з лютого 2022 року по грудень 2023 року, наведено в табл. 1.

Як видно із табл. 1, найбільшої шкоди зазнали та потребують відновлення житловий та транспортний сектори економіки України. Через рік

Таблиця 1

Динаміка обсягів шкоди найбільш постраждалих секторів суспільної діяльності України від збройної агресії РФ за період з лютого 2022 року по грудень 2023 року, %

Період	Станом на червень 2022 року	Станом на лютий 2023 року		Станом на грудень 2023 року	
Сектори	% шкоди від загальної	% шкоди від загальної	Зміна у порівнянні з попереднім періодом, %	% шкоди від загальної	Зміна у порівнянні з попереднім періодом
Житло	40	38	- 2	37	- 1
Транспорт	31	26	- 5	22	- 4
Енергетика	3	8	+ 5	7	- 1
Торгівля і промисловість	10	8	- 2	10	+ 2
Сільське господарство	2	6	+ 4	7	+ 1

Джерело: узагальнено автором на основі [18–20]

повномасштабного вторгнення РФ, враховуючи бойові дії та постійні ракетні обстріли всієї території України, прослідковується динаміка в бік збільшення обсягів завданої шкоди об’єктам за різними секторами суспільної діяльності: в 2,6 рази збільшилася шкода, завдана енергетиці країни, в 3 рази — сільському господарству. Станом на грудень 2023 року зростають обсяги шкоди, завданої сільському господарству та торгівлі і промисловості — на 2% та 1% відповідно. При цьому, найбільш постраждалими, як і на початку повномасштабного вторгнення, залишаються житловий та транспортний сектори економіки, хоча питома вага шкоди, завданої цим секторам, в загальній структурі зменшується. Це

відбувається через збільшення зруйнованих та пошкоджених об’єктів інших секторів суспільної діяльності, таких як енергетика та сільське господарство, оскільки в 2023 році РФ зосереджувалась на знищенні критичної інфраструктури, в першу чергу енергетичних об’єктів. Крім того, велика кількість земель сільськогосподарського призначення не може використовуватись для ведення сільського господарства через постійні обстріли, мінування та інші причини. Внаслідок цього, Україна несе колосальні збитки, недоотримуючи доходи від їх корисного використання.

Результати аналізу завданої шкоди внаслідок військової агресії РФ та потреб на відновлення в розрізі

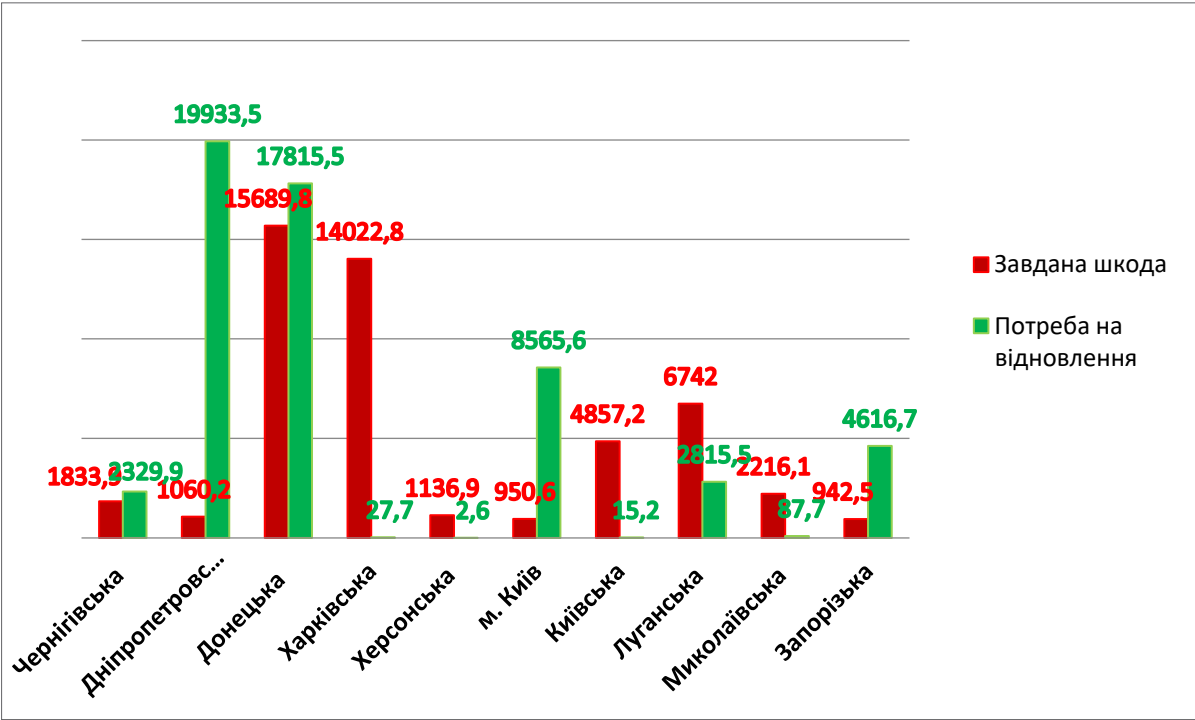

Рис. 1. Результати аналізу завданої шкоди внаслідок військової агресії РФ та потреб на відновлення в розрізі найбільш постраждалих регіонів України, млн. долл. США

Джерело: побудовано автором на основі [19]

найбільш постраждалих регіонів України, переважна більшість яких знаходились або знаходяться в тимчасовій окупації, наведено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, найбільш зазнали шкоди від військової агресії РФ Донецька, Харківська та Луганська області, проте, найбільші потреби у відновленні у Дніпропетровській, Донецької областей та м. Києва. Це обумовлено кількістю проєктів відновлення, в яких приймають участь сьогодні зазначені регіони України. Луганська область на сьогодні є майже повністю окупованою, тому не можна реально оцінити завдану цьому регіону шкоду та реалізувати проєкти відновлення. Такі дані можна отримати лише після деокупації територій та зупинення бойових дій.

Проте, аналізуючи показники в натуральному вираженні можна лише приблизно уявити розміри обсягів, необхідних для відновлення регіону. Для цього необхідне проведення оцінки збитків, що є одним з важливих складових механізму компенсації та в подальшому процесів відновлення.

Оцінка збитків має відбуватися в два етапи. По-перше, проведення фіксації та аналізу повідомлень державних, місцевих органів влади, голів військових адміністрацій, міських голів, ДСНС України, ЗМІ та громадян про пошкодження і руйнування. Важливо визначити фактичну кількість та ступінь пошкодження об'єктів. По-друге, визначення орієнтовної вартості ушкоджених об'єктів [6]. Такі повідомлення, а також результати обстеження пошкодженого та знищеного майна, оцінки завданих збитків та інформація щодо етапів відновлення акумулюються в спеціально створених державних базах даних — електронних реєстрах.

На сьогодні в Україні створено вже п'ять реєстрів, в яких фіксуються відповідні дані щодо пошкодженого та знищеного майна: Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією Російської Федерації (далі — РПЗМ), Державна електронна система обліку руйнувань, статусу відновлення інфраструктури України, ГІС-портал, Єдина цифрова інтегрована інформаційно-аналітична система управління процесом відбудови об'єктів нерухомого майна, будівництва та інфраструктури та Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України (далі — Реєстр збитків).

Якщо перші чотири реєстри в частині реєстрації пошкодженого та знищеного майна внаслідок військової агресії РФ функціонують в Україні з 2022 року, то Реєстр збитків, який був створений Резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи про створення Розширеної часткової угоди стосовно реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, CM/Res(2023)3 від 12 травня 2023 р., фактично почав працювати з травня 2024 року. Проте, вже сьогодні можна виділити певні недосконалості даного

реєстру, що потребують доопрацювання з боку органів влади та нормативного врегулювання, зокрема:

- до Реєстру збитків подаються тільки заяви щодо житлових об'єктів нерухомого майна: квартир, ін. житлових приміщень в будівлі, приватних будинків, (індивідуальних житлових будинків), дачних будинків, садових будинків, відокремлених житлових будинків садибного типу (далі — ОНМ);
- заявником може бути тільки фізична особа (юридичні особи так і не можуть подати відомості до нього);
- серед основних умов подання означеної заяви до Реєстру збитків є: наявність інформації про об'єкт нерухомого майна в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно (далі — ДРРП), наявність даних щодо об'єкту в РПЗМ та наявність в РПЗМ акту комісійного обстеження.

Тобто, для юридичних осіб досі не функціонує жодного механізму отримання компенсації за зруйноване/пошкоджене нерухоме майно та за збитки, отримані внаслідок військової агресії РФ.

Відсутність відомостей в ДРРП щодо ОНМ складає серйозну проблему для мешканців тимчасово окупованих територій, оскільки станом на сьогодні значна кількість громадян, які перемістились з таких територій і мають там пошкоджене або знищене майно, не можуть отримати компенсацію за нього та подати заяву щодо внесення інформації про таке майно до Реєстру збитків, маючи на руках оригінали документів, що підтверджують їх право власності на ОНМ, видані до 2002 року.

До речі, навіть сьогодні в чинному законодавстві немає такої норми, що б зобов'язувала власника вносити відомості до ДРРП стосовно об'єктів нерухомого майна, право власності на яке набуто до 2002 року. Все це здійснюється поступово у разі укладання відповідних правочинів стосовно такого майна. Обов'язкове внесення відомостей про майно до ДРРП передбачено лише для отримання компенсації за пошкоджене та знищене майно внаслідок військової агресії РФ відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», п. 3 постанови Кабінету Міністрів України від 21.04.2023 № 381 «Про затвердження Порядку надання компенсації для відновлення окремих категорій об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України», п. 2¹ Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.2023 № 600

«Про затвердження Порядку надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна».

Проблема внесення відомостей до ДРРП стосовно ОНМ, розташованих на тимчасово окупованих територіях, обумовлена тим, що п. 3 ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» реєстратор ЦНАП під час проведення державної реєстрації прав щодо таких об'єктів вимагає довідку з бюро технічної інвентаризації про наявні в архівних справах зареєстровані на них права власності [11, ст. 10]. Виконати дану вимогу реєстратора ЦНАП неможливо через те, що архівна документація БТІ в паперовому вигляді або залишилась на тимчасово окупованій території, або була пошкоджена/знищена внаслідок бойових дій.

На наш погляд, врегулювати зазначене питання та забезпечити право громадянам з тимчасово окупованих територій на отримання компенсації за завдані збитки могло б стати виключення зазначеної норми з ст. 10 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Тим більше, що відмітка про державну реєстрацію такого права бюро технічної інвентаризації знаходиться на зворотному боці документу. Підтвердження справжності реєстрації в окремих визначених випадках можливо виконати в порядку проведення судової експертизи в порядку, визначеному чинним законодавством.

Іншим проблемним питанням функціонування зазначених вище реєстрів, зокрема і Реєстру збитків, оскільки він передбачає обов'язкове внесення Акту обстеження майна [14], також сьогодні є те, що на тимчасово окупованих територіях та на територіях, де ведуться бойові дії, неможливо провести фактичне обстеження пошкодженого та зруйнованого майна. Це зазначено в нормативно-правових актах, що регламентують процедуру проведення обстеження об'єктів нерухомого майна, пошкоджених внаслідок військових дій, спричинених збройною агресією РФ [12; 13; 15]. Відповідно неможливість проведення такого обстеження унеможливило проведення оцінки завданих збитків та отримання громадянами компенсації за пошкоджене та зруйноване майно.

Зазначена неврегульованість чинним законодавством ситуації, в якій опинилась значна кількість громадян (приблизно 40% від усіх постраждалих), може викликати соціальну кризу у суспільстві, що тим більше небажана для країни, яка знаходиться в стані війни.

На наш погляд, державі треба брати на себе відповідальність щодо забезпечення постійним житлом значної кількості громадян, що втратили свої домівки внаслідок військової агресії РФ. Орієнтація на будівництво тимчасового житла є помилковою, це підтверджує і досвід повоєнної відбудови країн, як після Другої Світової війни, так і інших війн більш пізніх часів. Будівництво постійного житла

для ВПО є хоча й коштовною справою, але більш надійною, яка в подальшому дасть свої результати та зекономить державі кошти. Можна обмежити право розпорядження ним неможливістю протягом певного часу відчужувати таке майно, але забезпечення постійним житлом своїх громадян, які втратили домівки, є одним з пріоритетних завдань держави, що потребує ретельного планування, пошуку механізмів фінансування, впровадження програм державного будівництва із застосуванням різних пільгових механізмів для забудовників, а також залучення іноземних партнерів до цих процесів.

Отже, підсумовуючи викладене вище, проаналізувавши чинні нормативно-правові акти, що стосуються надання компенсації за пошкоджене та зруйноване майно, та оцінювання завданих військовою агресією збитків [12–16], враховуючи практичний досвід автора в сфері роботи з державними інформаційними системами, які накопичують дані про пошкоджене та зруйноване майно внаслідок військової агресії, серед основних проблем під час визначення розміру збитків з метою наступного наповнення Реєстру збитків та недоліки функціонування даного Реєстру є:

- дублювання інформації Реєстру збитків та інформації про пошкоджені/знищені ОНМ, занесені до РПЗМ — тільки житлові ОНМ, і, як наслідок, позбавлення можливості заявників-фізичних осіб, ОНМ яких перебувають на тимчасово окупованих територіях, отримати не тільки компенсацію за програмою «Відновлення» та отримання житлових сертифікатів, а й ще права на отримання міжнародної компенсації — шляхом репарації;
- наявність ризику можливості повної відсутності вихідних даних для розрахунку збитків та шкоди (документів: правовстановлюючих, технічних, інвентаризаційних, фінансових, бухгалтерських тощо) та неможливості/наявності значних труднощів в їх відновленні (знищені, перебувають на тимчасово окупованих територіях тощо);
- теоретична можливість застосування лише аналітичної оцінки збитків для тимчасово окупованих територій (неможливість проведення стандартизованої оцінки у зв'язку із недостатнім обсягом вихідних даних. Проведення експертної оцінки чи судової експертизи в цьому разі також неможливе через відсутність можливості фактичного огляду об'єкта оцінки, що передбачена низкою нормативно-правових актів);
- позбавлення права юридичних осіб можливості отримати компенсацію за комерційним напрямком (в РПЗМ — дані про такі ОНМ та їх власників можна занести, проте відсутній функціонал в застосунку Дія щодо подання інформаційного повідомлення саме від юридичної особи та на нежитловий ОНМ, а також відсутні норми чинних нормативно-правових актів України, які б регулювали отримання компенсації юридичним особам за пошкоджені/знищені ОНМ);

- умова наявності ОНМ в ДРРП є проблематичною у багатьох випадках для ОНМ, які перебувають на тимчасово окупованій території України (відсутність даних БТІ, втрата документів тощо);
- умова наявності ОНМ в РПЗМ, зокрема акту обстеження даного об'єкту є неможливою для тимчасово окупованих територій, адже обстеження ОНМ відповідно до норм постанов КМУ від 12.04.2017 № 257, від 19.04.2022 № 473, від 20.03.22 № 326, на таких територіях не здійснюється (фактичне обстеження);
- ризик відсутності необхідних рецензентів чи їх недостатня кількість для оперативної роботи після деокупації територій громад, врахування обов'язкової умови під час виконання експертної оцінки завданих збитків об'єктів нерухомого майна — адміністративних будівель комунальної та державної власності — рецензування звітів оцінки, яке забезпечується Фондом державного майна, його регіональними відділеннями та проводиться рецензентами, що працюють у Фонді державного майна, або експертними радами саморегулювних організацій оцінювачів;
- повна або часткова відсутність необхідної кількості відповідних суб'єктів оціночної діяльності на місцевості після деокупації території громади тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, основним

ризиком, зокрема для оцінки різних напрямків збитків та шкоди, пов'язаних з перебуванням/наявністю об'єкта/суб'єкта на тимчасово окупованих територіях, є відсутність можливості внесення інформації щодо ОНМ, які перебувають на цих територіях, до РПЗМ, ДРРП та Реєстру збитків, і, як наслідок, неможливість отримати будь-який вид компенсації за їх пошкодження/знищення. Вирішення цього питання можливо тільки на державному рівні шляхом розроблення відповідних нормативно-правових актів, що визначають механізм компенсації за завдані збитки внаслідок військової агресії РФ, для об'єктів нерухомого майна, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях і щодо яких неможливо провести фактичне обстеження завданих збитків.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вдосконаленні механізму компенсації за пошкоджене/знищене майно, яке знаходиться на тимчасово окупованих територіях, та завдані збитки, з урахуванням виявлених проблем у функціонуванні відповідних державних інформаційних систем та зарубіжного досвіду компенсації збитків постраждалим внаслідок збройних конфліктів. Це дозволить належним чином побудувати механізм компенсації збитків, завданих внаслідок військових дій, на тимчасово окупованих територіях та уникнути соціальної напруги у суспільстві.

Література

1. Андреева В., Гофман М. Оцінка збитків від пошкодження майна внаслідок військової агресії Російської Федерації в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 1 (73). С. 20–27. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/642/689> (дата звернення: 10.06.2024).
2. Валендюк О., Гнатюк М. Окремі аспекти відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок військової агресії російської федерації проти України. *PRAVO.UA*. 2022. URL: <https://pravo.ua/okremi-aspekty-vidshkoduvannia-shkody-zavdanoivnaslidok-viiskovoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii-proti-ukrainy/> (дата звернення: 16.06.2024).
3. Грига М., Вознюк А. Експертне забезпечення визначення розміру шкоди та збитків від пошкодження та руйнування будівель, споруд та інших об'єктів інфраструктури внаслідок збройної агресії РФ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Т. 2, № 73. С. 123–130. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/268742> (дата звернення: 20.06.2024).
4. Дідоборщ В. Визначення збитків, завданих Україні внаслідок агресії Російської Федерації в розрізі компетенції експерта-економіста. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. К., вид-во «Ліра-К». 2022. № 2 (20). С. 73–83. URL: <https://intelekt.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/ekspert-220-didoborshh.pdf> (дата звернення: 20.06.2024).
5. Жук В., Бездушна Ю., Жук Н., Павленко В. Методологія експертної та облікової оцінки шкоди та збитків за наслідками війни в Україні. *Облік і фінанси*. 2023. № 4 (102). С. 11–25. doi: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4\(102\)-11-25](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4(102)-11-25).
6. Кришталь Т. М., Дулгерова О. М., Чубань В. С. Державне регулювання підходів щодо оцінки економічних збитків, завданих Україні внаслідок війни. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління*. 2022. 1(16). С. 90–99. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/15417> (дата звернення: 07.06.2024).
7. Нейтер Р., Зоря С., Муляр О. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. *Центр досліджень продовольства та землекористування (KSE Агроцентр)*. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf (дата звернення: 20.06.2024).
8. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. *The World Bank*. Прес-реліз № 2024/ECA/063. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення: 01.06.2024).

9. Писарева Е. А., Клапоушак Д. С. До питання про відшкодування шкоди, завданої збройною агресією Російської Федерації проти України. *Академічні візії. Секція Право*. 2022. № 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/94> (дата звернення: 20.06.2024).
10. *План відновлення України*. URL: <https://recovery.gov.ua/> (дата звернення: 01.03.2024).
11. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01 липня 2004 року № 1952-IV. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
12. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
13. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 473. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
14. Про затвердження Порядку подання заяв про відшкодування збитків, втрат чи шкоди, що завдані агресією Російської Федерації проти України, до Реєстру збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, затвердженого Постановою КМУ від 29.03.24 № 365. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
15. Про затвердження Порядку проведення обстеження прийнятих в експлуатацію об'єктів будівництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2017 № 257. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.06.2024).
16. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 08.06.2024).
17. Репіна Ю. Відшкодування шкоди за пошкоджене та зруйноване майно внаслідок дій, спричинених військовою агресією РФ, як правовий виклик сучасності України. *Правові виклики сучасності: матеріали круглого столу*. 2022. С. 99–102. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/23775/1/mater_kr_stil_22-101-104.pdf (дата звернення: 20.06.2024).
18. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Серпень 2022. Звіт, спільно підготовлений Світовим банком, Урядом України та Європейською Комісією. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
19. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. Лютий 2022 – лютий 2023. Звіт, спільно підготовлений Світовим банком, Урядом України та Європейською Комісією. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
20. Україна: швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення (RDNA3). Лютий 2022 – грудень 2023. Звіт, спільно підготовлений Світовим банком, Урядом України та Європейською Комісією. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).

References

1. Andrieieva V., Hofman M. Otsinka zbytkiv vid poshkodzhennia maina vnaslidok viiskovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii v Ukraini. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*. 2024. № 1 (73). S. 20–27. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/642/689> [in Ukrainian].
2. Valendiuk O., Hnatiuk M. Okremi aspekty vidshkoduvannia shkody, zapodiianoi vnaslidok viiskovoi ahresii rosiiskoi federatsii proty Ukrainy. *PRAVO.UA*. 2022. URL: <https://pravo.ua/okremi-aspekty-vidshkoduvannia-shkody-zavdanoivnaslidok-viiskovoi-ahresii-rosiiskoi-federatsii-proty-ukrainy/> [in Ukrainian].
3. Hryha M., Vozniuk A. Ekspertne zabezpechennia vyznachennia rozmiru shkody ta zbytkiv vid poshkodzhennia ta ruinuвання будивел, споруд та иншых об'єктів інфраструктури внаслідок зброиноі аhресії РФ. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. 2022. T. 2. № 73. S. 123–130. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/268742> [in Ukrainian].
4. Didoborshch V. Vyznachennia zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok ahresii Rosiiskoi Federatsii v rozrizi kompetentsii eksperta-ekonomista. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia*. K., vyd-vo "Lira-K". 2022. № 2 (20). S. 73–83. URL: <https://intelekt.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/ekspert-220-didoborshh.pdf> [in Ukrainian].
5. Zhuk V., Bezduzhna Yu., Zhuk N., Pavlenko V. Metodolohiia ekspertnoi ta oblikovoi otsinky shkody ta zbytkiv za naslidkamy viiny v Ukraini. *Oblik i finansy*. 2023. № 4 (102). S. 11–25. doi: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4\(102\)-11-25](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-4(102)-11-25) [in Ukrainian].

6. Kryshchal T. M., Dulherova O. M., Chuban V. S. Derzhavne rehuliuвання pidkhodiv shchodo otsinky ekonomichnykh zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok viiny. *Visnyk NUTsZ Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia*. 2022. 1(16). S. 90–99. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/15417> [in Ukrainian].
7. Neiter R., Zoria S., Muliar O. Zbytky, vtraty ta potreby silskoho hospodarstva cherez povnomasshtabne vtorhnenia. *Tsentr doslidzhen prodovolstva ta zemlekorystuvannia (KSE Ahrotsentr)*. 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf [in Ukrainian].
8. Onovlena otsinka potreb Ukrainy na vidnovlennia ta vidbudovu. *The World Bank*. Pres-reliz № 2024/ECA/063. 2024. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> [in Ukrainian].
9. Pysarieva E. A., Klapoushchak D. S. Do pytannia pro vidshkoduvannia shkody, zavdanoi zbroinoiu ahresiieiu rosiiskoi federatsii proty Ukrainy. *Akademichni vizii. Sektsiia Pravo*. 2022. № 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/94> [in Ukrainian].
10. Plan vidnovlennia Ukrainy. URL: <https://recovery.gov.ua/> [in Ukrainian].
11. Pro derzhavnu reiestratsiiu rechovykh prav na nerukhome maino ta yikh obtiazhen: Zakon Ukrainy vid 01 lypnia 2004 roku № 1952-IV. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text> [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Poriadku vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20.03.2022 № 326. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Poriadku vykonannia nevidkladnykh robot shchodo likvidatsii naslidkiv zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii, poviazanykh iz poshkodzhenniam budivel ta sporud: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19.04.2022 № 473. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
14. Pro zatverdzhennia Poriadku podання zaiav pro vidshkoduvannia zbytkiv, vtrat chy shkody, shcho zavdani ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, do Reiestru zbytkiv, zavdanykh ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, zasobamy Yedynoho derzhavnogo vebportaluu elektronnykh posluh, zatverdzhеноho Postanovoiu KМУ vid 29.03.24 № 365. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
15. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia obstezhennia pryiniatykh v ekspluatatsiiu ob'ektiv budivnytstva: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.04.2017 № 257. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
16. Pro kompensatsiiu za poshkodzhennia ta znyshchennia okremykh katehoriu ob'ektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, ta Derzhavnyi reiestr maina, poshkodzhеноho ta znyshchenого vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2023 roku № 2923-IX. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian].
17. Riepina Yu. Vidshkoduvannia shkody za poshkodzhene ta zruinovane maino vnaslidok dii, sprychynenykh viiskovoiu ahresiieiu RF, yak pravovyi vyklyk suchasnosti Ukrainy. *Pravovi vyklyky suchasnosti: materialy kruhloho stolu*. 2022. S. 99–102. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/23775/1/mater_kr_stil_22-101-104.pdf [in Ukrainian].
18. Ukraina: shvydka otsinka zavdanoi shkody ta potreb na vidnovlennia. Serpen 2022. Zvit, spilno pidhotovlenyi Svitovym bankom, Uriadom Ukrainy ta Yevropeiskoiu Komisiieiu. 2022. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099545009082226957/pdf/P1788430ed0fce0050b9870be5ede7337c6.pdf> [in Ukrainian].
19. Ukraina: shvydka otsinka zavdanoi shkody ta potreb na vidnovlennia. Liutyi 2022 — liutyi 2023. Zvit, spilno pidhotovlenyi Svitovym bankom, Uriadom Ukrainy ta Yevropeiskoiu Komisiieiu. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099062823034041908/pdf/P18017401fe8430010af21016afb4ebc8c4.pdf> [in Ukrainian].
20. Ukraina: shvydka otsinka zavdanoi shkody ta potreb na vidnovlennia (RDNA3). Liutyi 2022 — hruden 2023. Zvit, spilno pidhotovlenyi Svitovym bankom, Uriadom Ukrainy ta Yevropeiskoiu Komisiieiu. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 24.06.2024